

GRADITELJ JOSIP ŠILOVIĆ SLADE

Cvetko Pavlović

This is a short document on Dr Josip Šilović Slade from Trogir, a reminiscence of his immeasurable contribution to architecture and general prosperity of Montenegro. He projected many constructions which still serve their purpose today. Some of the most prominent are the theatre Zetski Dom in Cetinje, the Palace of King Nikola in Nikšić, and the Tsar's Bridge on River Zeta.

Jedan iz plejade Hrvata koji su dali nemjerljiv doprinos graditeljstvu i sveopštem napretku Crne Gore, je Trogiranin dr Josip Šilović Slade, o čijim projektima se govori u ovom radu.

Josip Šilović Slade rođen je u Trogiru 23. marta 1828. godine. U sjemeništu u Splitu završio je srednju školu a zatim školovanje i usavršavanje nastavio na čuvenom univerzitetu u Padovi. Kao intelektualac širokog interesovanja i svestranog obrazovanja, 1850. godine stekao je titulu doktora filozofije. Naučnička radoznalost, upornost i ogromna energija i talenat pomogli su mu da 1853. godine stekne i titulu doktora matematičkih nauka.

Nakon završenih studija i stečenog svestranog obrazovanja, vraća se u rodni Trogir. Kao inženjer radi u više gradova u Dalmaciji. Tadašnje austrijske vlasti unaprijedile su ga u zvanje nadinženjera.

Knjaževina Crna Gora, kao planinska zemlja, nerazvijena, više-vjekovnim ratovima ekonomski iscrpljena, bez izlaza na more, bila je zemlja bez kolskih puteva i bilo kakve infrastrukture.

Crnogorska Vlada i knjaz Nikola I Petrović tražili su od austrijske vlade odobrenje da u Crnu Goru dođe dr Josip Šilović Slade i kao vrhunski obrazovan i iskusan stručnjak pomogne Crnoj Gori na projektovanju urbanističkih i arhitektonskih planova i izgradnji putnih, melioracionih, lučkih, rezidencijalnih, kao i drugih objekata kulture i zdravstva.

Njegov dolazak u Crnu Goru 1877. godine poklapa se sa vremenom Veljeg rata, koji je Knjaževina Crna Gora vodila za oslobođenje od Turske. Doktor Slade se nastanio u Kotoru.

Odmah nakon oslobođenja od Turaka, po Sladeovim projektima i nadzorom izvođeni su radovi na Pristanu (Novi Bar), u Ulcinju, uvali Valdanos, đe je razmatrao mogućnost izgradnje pomorskih luka. Zatim, 1881. godine radi na Svetom Nikoli na Bojani đe sagledava mogućnost isušenja Zoganjskog jezera.

S obzirom na podvodno zemljište i česte poplave, radio je na melioraciji velikih poljoprivrednih površina u Ulcinjskom polju.

Ovaj problem je i danas veoma aktuelan.

Kako u Crnoj Gori nije bilo kolskih puteva, bilo je neophodno Crnu Goru povezati sa Bokom Kotorskom.

Josip Slade 1878. godine projektuje i izvodi prvi kolski put u Crnoj Gori – od austrijske granice iznad Kotora, preko Njeguša do Cetinja, a zatim, 1884. godine put od Kotora do Cetinja sa čuvenih 25 lovcenskih serpentina, koji je, donekle modernizovan, i danas u funkciji.

Trebalo je povezati prijestonicu Cetinje sa Skadarskim jezerom, pa dr Slade 1881. godine projektuje i gradi put Cetinje - Rijeka Crnojevića. Zatim, 1882. godine učestvuje u izgradnji kolskog puta Rijeka Crnojevića - Podgorica, čime se prijestonica Cetinje povezuje sa centralnim dijelom Crne Gore, kao

Josip Šilović Slade

važnim saobraćajnim, poljoprivrednim, trgovačkim i ekonomskim čvorom u Zetsko-bjelopavličkoj ravnici.

Inženjer Slade je 17. marta 1883. godine uradio prvi regulacioni plan nove varoši – Nikšića, na ruševinama drevnog Onogošta, čiji je početak gradnje „privukao majstore iz raznih krajeva i zemalja: Boke Kotorske, Dalmacije, Hercegovine i Italije“.

Današnji grad Nikšić, kao industrijski, privredni, ekonomski, obrazovni, naučni i kulturni centar široke regije, razvija se po planovima i vizijama dr Josipa Sladea.

Kako Crna Gora i dalje oskudijeva u kolskim putevima, neumorni graditelj Josip Slade uspješno rješava sljedeći izazov, pa 1884. godine projektuje i gradi put Bar - Virpazar preko Sutormanana, čime su obale Skadarskog jezera povezane sa Jadranskim morem i novooslobođenim Primorjem, i time se otvaraju nove veze sa svijetom. Zatim, u periodu 1896-1905. projektuje i gradi kolski put Rijeka Crnojevića - Virpazar, čime se između ove dvije trgovačke varoši, pored brodske, uspostavlja i drumska veza.

Sljedeći veliki a za kulturu Crne Gore od ogromnog značaja, je objekat Kraljevskog pozorišta Zetski dom na Cetinju, za čiju je izgradnju po projektu dr Josipa Sladea, odluka donesena 23. februara 1884. godine.

Izgradnjom ovog objekta obilježavala se četiristogodišnjica preseljenja prijestonice Crnojevića sa Oboda na Cetinje.

Pored pozorišta, zgrada je bila projektovana i namijenjena i za smještaj arhiva, muzeja i čitaonice sa bibliotekom.

Interijer je bio uređen raskošno i moderno, po ugledu na dubrovačko pozorište i evropske kamerne teatre, sa bogatim ukrasima, frizovima i oslikanom tavanicom.

Prva pozorišna predstava „Balkanska carica“ Nikole I Petrovića izvedena je 1888. godine u nedovršenoj zgradi. Objekat Kraljevskog pozorišta završen je 1892. godine.

Dr Slade projektovao je zgradu Austrougarskog poslanstva na Cetinju koja je građena u periodu od 1896. do 1899. godine.

Ovaj svestrano nadareni i neumorni stvaralac, projektovao je 1900. godine dvorac knjaza Nikole u Nikšiću. Ovaj objekat impozantnih dimenzija, izgrađen je u renesansnom stilu.

Objekat vojne bolnice – Lazareta u Meljinama kod Herceg Novog projektantsko je djelo dr Josipa Šilovića Slade-a.

Još jedno monumentalno graditeljsko djelo nosi pečat, viziju i iskustvo ovog neumornog stvaraoca: Carev most na rijeci Zeti, nedaleko od Nikšića. Ovaj most, impozantnih dimenzija i sklada, započet je 23. maja 1894. godine. Kamen temeljac za ovaj objekat položio je vojvoda Božo Petrović, predsjednik Državnog savjeta.

Nasip preko udoline u Nikšićkom polju podignut je u dužini od 600 metara i ima dva pomoćna otvora.

Most je izgrađen od klesanog kamena. Ima dužinu od 269 metara, širok je 5,90 a visine 12 metara. Most ima 18 otvora - lukova.

Kraljevsko pozorište Zetski dom

Prema projektu dr Sladea, radove na mostu izvodio je majstor Miloš Lepetić. Bili su angažovani, pored domaćih, majstori-klesari i zidari iz Boke Kotorske, Hercegovine, Dalmacije i drugih krajeva.

S obzirom na veličinu mosta, obim i količine ugrađenog materijala, kao radna snaga korišćeni su vojnici, pripadnici crnogorskih bataljona. Na ovaj način oni su odrađivali kuluk – obavezni doprinos u radnoj snazi za izgradnju zemlje. Nadnica-nadoknada za uloženi trud isplaćivana je u naturi, u kukuruzu, koji je Knjaževina Crna Gora dobijala od carske Rusije.

Most je završen u roku od pet mjeseci, a za saobraćaj ga je 20. oktobra 1894. godine otvorio knjaz Nikola I Petrović.

Knjaz Nikola je most nazvao Carev most, u znak zahvalnosti ruskom caru Aleksandru III. U vrijeme izgradnje, ovo je bio najljepši most u Crnoj Gori, a i u savremeno doba može se svrstati u sam vrh te vrste graditeljstva u Crnoj Gori.

Josip Šilović Slade preminuo je u Trogiru 15. juna 1911. godine u 84. godini života.

Neke ideje i projekti koje je zamislio ili započeo ovaj veliki stručnjak, neimar i vizionar, i nakon više od jednog vijeka, još uvijek čekaju implementaciju i realizaciju, u skladu sa razvojnim planovima Crne Gore.

Izgrađeni, obnovljeni i modernizovani putevi i mostovi, urbanistički i arhitektonski planovi i projekti, rezidencijalni, zdravstveni i objekti kulture, melioracioni radovi, i poslije jednog vijeka i dalje ostvaruju svoju funkciju na korist Crne Gore i na ponos, profesionalnu čast i dostojanstvo njihovog projektanta-vizionara, dr Josipa Šilovića Sladea.